

Från defensiv till offensiv och framåtsyftande socialdemokrati

Colin Crouch

Från defensiv till offensiv och framåtsyftande socialdemokrati

Colin Crouch

Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg

Om författaren

Colin Crouch är professor emeritus vid University of Warwick och knuten till Max Planck Institutet för samhällsstudier i Köln. Han har skrivit en lång rad böcker, bl.a. *Post-democracy* (2003), *The Strange Non-Death of Neoliberalism* (2011) och *Making Capitalism Fit for Society* (2013).

Texten är tidigare utgiven av Social Democracy Research Network (SDRN) med titeln *From Defensive to Assertive Social Democracy* (2013). Den utges av Tankeverksamheten med tillstånd av författaren och SDRN. Översättningen är gjord av Anders Nilsson.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-36-4

Göteborg 2014

Från defensiv till offensiv och framåtsyftande socialdemokrati

Inledning

Den europeiska socialdemokratin behöver skakas ur den defensiva hållning den nu har försjunkit i under många år. Det finns ingen anledning att befinna sig i denna position alls. Ojämlighet har återigen blivit en huvudfråga; storföretagens makt skapar en mängd problem för konsumenterna, löntagarna och medborgarna; ignoransen av kollektiva behov leder till skrämmande miljöförstöring. Det handlar i allt om områden där socialdemokratin har starka positioner och den nyliberala kapitalismen är som mest sårbar. Vi behöver nå en förståelse för paradoxen varför socialdemokraterna, trots detta, i de flesta länder är tillbakapressade medan nyliberalismen triumferar; och på så sätt undersöka vilka förändringar den socialdemokratiska politiken behöver för att ta sig ur försvarspositionerna och hämta ny styrka – tillsammans med den gröna och andra sociala rörelser i en ny allians som är mer integrerad än rödgröna valkoalitioner.

Svaret på paradoxen är att politikens logik är en maktens logik, inte de goda argumentens. Även om globaliseringen nu ger fördelar i form av ny efterfrågan på produkter från de mogna industriländerna av konsumenter i de nyindustrialiserade, innebar dess initiala chock ett skifte i maktbalansen av förhandlingsstyrka mellan internationella investerare å ena sida, och å den andra nationella regeringar och de arbetande klasserna i de utvecklade länderna. Det är här den skenbart ologiska alliansen mellan nyliberalism och främlingsfientlighet har sin rationella grund: nyliberalismen vill ha reglerade globala marknader; om folkmassorna är upptagna av ömsesidig misstänksamhet och intolerans är de obenäga att acceptera transnationella regimer som är de enda institutioner som kan reglera dessa marknader.

På liknande sätt visade sig konsekvenserna av finanskraschen år 2008 paradoxala. I stället för att sätta punkt för det nyliberala systemet med reglerade och högt riskexponerade finansiella marknader, avslöjade den vårt beroende av banksystemet och fick regeringar att rädda banker från sina misshandlingar med stora kostnader som finansierades med sociala ned-

skärningar. När det lyckades togs det till intäkt för slutsatsen att banker och marknader tillsammans kan lösa de mesta av världens ekonomiska problem - och följaktligen är den socialdemokratiska inriktningen på marknadsreglering och stark välfärdspolitik onödig. När den nyliberala modellen hade havererat togs behovet att rädda den som ett argument för att det socialdemokratiska alternativet har vi inte råd med. Krona, nyliberalismen vinner; klave, socialdemokratien förlorar.

Dessa den samtida kapitalismens förändringar föregicks av stagnationen för socialdemokratiens väljarbas, industriarbetarklassen. Arbetare i den växande privata servicesektorn har inte tenderat generera någon tydlig politisk profil. Medan detta representerar ett problem för alla partier är det socialdemokratien som mest behöver en bred demokratisk bas.

Det brittiska Labourpartiets "Tredje väg", det tyska SPD:s *Neue Mitte*, det italienska *Partito Democratico*, *New Democrats* i Förenta staterna och åtskilliga andra liknande rörelser var försök att möta den krympande väljarbasen. Socialdemokratien blev en rörelse som sökte väljarstöd i alla delar av samhället, och finansiellt stöd från näringslivet, för ett vagt klasslöst projekt av "progressiv reform". Man refererade till behov av att återställa de offentliga tjänster som försumrats av konservativa partiets skattesänkingsagendor, men satte samtidigt de offentliganställda och deras fack under tryck. Den tredje vägens socialdemokrater upphörde helt med kritiken av rikedomskoncentrationen i näringslivets topp och den tilltagande ojämlikheten.

Nyliberalismens problem

Socialdemokratiens bekymmersamma läge betyder inte att nyliberalismen skördar framgångar. Dess centrala anspråk för att vinna folkligt stöd – att ersätter statsstyrning och kontroll med konsumenternas fria val på marknaderna – framstår i allt högre grad som en bluff. I motsats till de national-ekonomiska läroböckernas modeller handlar den reellt existerande politiska nyliberalismen om att stärka makten för storföretag och rika individer (Wilks 2013). Man kan se detta i strategin för att lägga ut offentliga tjänster till privata företag. Det offentliga står fortfarande för betalningen och enbart ett begränsat antal företag är utförare. Det finns ingen äkta marknad här, bara avtal mellan höga offentliga tjänstemän och företagsföreträdare. Externa utförare motiveras ofta med att privata företag tillför ny expertis, men samma företag dyker upp i sektorer där de inte har någon tidigare erfarenhet. Deras expertis består i hur man vinner offentlig upphandling, inte i substantiell kunskap om de tjänster de tillhandahåller. Typiskt för sådana företag är att de har tidigare politiker och höga offentliga tjänstemän i sina styrelser, och de är ofta generösa bidragsgivare till politiska partier.

Genom att inte skilja på vad som är marknad och vad som är företag hävdar nyliberaler underförstått att överlämna något i ett företags händer är det samma som att placera det på marknaden. Denna fiktion upprätthålls även om alla de karaktäristika för marknaden som annars hyllas – konsumentens fria val, risktagande och frånvaro av politisk inblandning i affärsintressen – saknas. I bästa fall handlar det om att föra människor bakom ljust, i värsta fall om ren korruption. Ändå är detta den dominerande politiska ideologin som, enligt många, sägs ha avlägsnat socialdemokratien från historiens scen.

Utbildning, sjukvård, omsorger, pensioner och socialförsäkringar, kollektivtrafik och samhällsservice är tjänster som moderna samhällen har hög och förutsägbar efterfrågan på. I en tid när åtskillig industriell och en del serviceaktiviteter har blivit föremål för konkurrenstryck från globaliseringen, representerar dessa samhällstjänster sektorer där det fortfarande går att göra lättköpta vinster – men bara om de privatiseras. En del socialdemokrater (och andra) har varit snabba att se en kompromiss här: om privata företag kan göra lätta vinster på att tillhandahålla offentliga tjänster kan det verka återhållande på ideologiska attacker på offentliga utgifter. Det system som blir resultatet - där det offentliga fortfarande betalar för tjänsterna och blir "kund", medan företagen som tillhandahåller dem får monopol, och medborgarna reduceras till "brukare" - tycks vara det centrala sociala kontraktet under det tidiga 21:a århundradet. Det bevarar grundläggande drag av välfärdsstaten samtidigt som det förser företag som ägnar resurser åt att kultivera relationer med höga offentliga tjänstemän med monopolvinster. Men det blundar för en osund sammanflätning av politisk och ekonomisk makt, som i sin tur bidrar till tilltagande ojämlikheter vad gäller inflytande och resurser, vilket är ett annat besvärande kännetecken för våra samhällen. Det är ett socialt kontrakt á la Faust, med priset välfärdsstatens själ.

Det är inte svårt att presentera alternativ till denna vision. Problemet är att komma åt de maktresurser som krävs för att realisera dem. Nyliberalismens dominans har verkligen inte varit en oavbruten triumfatorisk framgång, som det ibland framställs. I början av det nuvarande århundrade började några betydelsefulla institutioner, som tidigare hade intagit nyliberala positioner, att revidera dessa. OECD, som år 1994 förordade att löntagare borde exponeras för konkurrens på arbetsmarknaden, började år 2006 tala om behovet av kompetensutveckling och att finna vägar att förena löntagarnas behov av trygghet med marknadens behov av flexibilitet. År 2011 uttryckte organisationen, i likhet med Joseph Stiglitz (Stiglitz 2012), den med ekonomipriset till Alfred Nobels minne belönade tidigare chefsökonomerna på Världsbanken, oro över den ökade ojämlikhet som den förda politiken hade genererat. Under tiden tycktes EU, som tidigare hade gått en svår balansgång genom att allmänt förbinda sig till nyliberal politik men med hänsyn till vad som kallades "det sociala Europa", vara på väg att finna en mer konstruktiv kompromiss med idén om "flexicurity". I stället för full-

frontsattacker på alla slag av löntagarskydd skilde denna ansats mellan insatser som synbarligen bara skyddade en minoritet av arbetare i deras nuvarande anställningar, och sådana som gjorde det möjligt för löntagarna att klara förändring i ett klimat av tillit och trygghet. Till det förra räknades rättigheter som skyddade löntagare från uppsägningar; till de senare höga arbetslöshetsersättningar och aktivt omställningsarbete.

Men EU har inte fortsatt längs detta löftesrika spår. När den finansiella krisen slog till i Grekland och i andra medlemsstater markerade de villkor som ställdes av EU, den Europeiska centralbanken (ECB) och IMF (den så kallade trojkan) ett återfall i 1990-talets enfaldiga nyliberalism. Landet skulle avveckla det mesta av arbetsmarknadens regleringar och skydd, reducera kollektivavtalens roll (och därmed också fackföreningarnas) till att ange minimilöner och dra ner på alla andra förmåner. Det huvudsakliga syftet med de villkor som riktades mot arbetsmarknaden var att i full skala exponera löntagarna för den globala arbetsmarknadens konkurrensvillkor, tvinga landet att konkurrera med enbart låga priser samt att glömma allt om kompetensutveckling och att höja arbetskraftens kvalitet.

Åtminstone till en del har "trojkan" svarat mot ett uppfattat behov att tillfredsställa "marknaden", vilket i realiteten betyder en önskan att tillmötesgå vad som anses vara krav och förutfattade meningar hos förvaltare på de globala värdepappersmarknaderna. De är inte intresserade av huruvida länder som inte är framgångsrika idag kan förbättra sina prestationer genom att investera i ny infrastruktur, eller på vilka sätt balansen mellan trygghet och flexibilitet på arbetsmarknaden kan reorganiseras för att ge bättre livsvillkor för löntagarna och mer effektiva ekonomier. De är bara intresserade av kortsiktiga vinster av värdepappershandel; medan deras personliga preferenser som extremt rika individer är regimer med låga skatter och minimala rättigheter för människor i den ekonomiska hierarkins botten.

Den nuvarande situationen är därmed förvirrad. Tunga institutioner har börjat se det dysfunktionella i oreglerad nyliberalism, men mäktiga privata aktörer på de finansiella marknaderna - vilka politiken måste hålla sig väl med - är totalt ointresserade av detta. Dock visar de revideringar av policies som ägt rum bland ledande internationella organisationer att det finns åtminstone potentiella öppningar i den nyliberala muren.

Att återupptäcka socialdemokrati

Vad som återstår att göra på idéernas plan är att inte bara att blottlägga nyliberalismens inre motsägelser, utan också påvisa att en del av de mål den ställt upp faktiskt kan uppnås bättre med socialdemokratisk politik. Detta blir ett sätt att omdefiniera socialdemokratien under åren som kommer. En sådan angreppsvinkel löser inte problemet med maktens obalans. Men

folkligt missnöje med en del av följderna av den faktiskt existerande nyliberalismen kan snabbt skapa förhållanden som tvingar de dominerande eliterna att överväga möjligheterna av kompromisser.

Medan de klasser som stödde socialdemokratin har försvagats med den klassiska industrialismens nedgång, kan dessa partier nå ut till betydelsefulla nya krafter som har genererats i det postindustriella samhället. Nyliberalism och socialdemokrati har båda varit väl positionerade för att söka nya kärnväljare bland kvinnor och yngre generationer, medan den traditionella konservatismens krafter, som höll de förra kvar som hemmafruar och krävde respekt för auktoritet av de unga, är i nedgång. Nyliberalismen erbjöd båda grupperna marknadens frihet, men med den friheten kom en kostnad. Nyliberalismen har redan spolierat dess potentiella stöd hos kvinnor genom dess avvisande av den sociala agenda och de offentliga tjänster som krävs för att livet på marknaden och i hemmen ska kunna förenas. Dess löfte om individuell frihet på marknaden hade en mer löftesrik start bland de unga, men det blev snabbt tydligt att denna frihet krävde *quid pro quo*, något för något, i form av hierarkisk underkastelse i arbetslivet och otrygga anställningsförhållanden.

Socialdemokratin är nu bättre positionerad än sina rivaler inför dessa viktiga grupper, men bara om den uppfattas som en rörelse och uppsättning idéer som innehåller politiska partier men också sträcker sig bortom dessa. Jag har argumenterat för att partier och fackföreningar både behöver och kan kosta på sig att göra upp med den trånga och centralstyrda mentalitet som härör från dess barndom när de var omgivna av ett fientligt inställt samhälle. Det är inte troligt att det postindustriella samhällets nya generationer kommer att acceptera den disciplinerade politiska kultur som traditionella partier förutsatte. Moderna partier får acceptera att banden till människor är lösare och mera skiftande, och socialdemokraterna behöver i allmänhet låta sina politiska strävanden få utlopp på en mångfald av livets fält, inte bara inom politiken i strikt mening. Några exempel på detta kan göras på ett antal av politiska områden.

Marknader, reglering, offentliga tjänster

Praktiskt taget alla socialdemokratiska partier har numera övergett idén om en samhälligt eller statligt ägd ekonomi, och accepterat att de flesta varor och tjänster produceras av privata företag. Men det ger plats för omfattande politisk styrning. Den reformistiska socialdemokratin är bättre placerad än någon annan politisk rörelse att på en och samma gång bejaka marknadsekonomin och vara uppmärksam på dess negativa konsekvenser; att främja mångfaldens kreativa möjligheter i kontrast till nyliberalismens hegemoni; och att skilja mellan genuin marknadsekonomi och storföretagsdominans.

Denna hållning erbjuder åtskillig vägledning för utarbetande av konkret politik på olika områden.

För det första behöver den under 1990- och 2000-talen dominerande idén, att den angloamerikanska företagsmodellen med syfte att maximera aktieägarvärde erbjuder den bästa tänkbara formen av kapitalism, sättas under omprövning efter den finansiella krisen - i synnerhet dess följsats att kortsiktiga tillgångsvärden på aktiemarknaden är det bästa måttet på ett företags värde. Det finns andra former av ekonomistyrning och företagsstrukturer som fungerade bra innan andrahandsvärde- och derivatmarknader till synes och tillfälligt överträffade dem. Några av dessa alternativ, som att söka finansiering med lån och obligationer eller olika former av s.k. ömsesidiga bolag, är bättre ägnade för branscher som behöver långsiktig forskning och utveckling, eller exempelvis för organisationen av pensioner.¹ Att underlätta för detta är ett av de sätt med vilka socialdemokratin, som en källa till alternativ inom kapitalismen, kan främja en mångfald som den gängse nyliberalismen avvisar. På liknande vis behöver utrymmet skyddas för små och medelstora företag och mångfalden av varor och tjänster de tillhandahåller. Konkurrenspolitiken behöver drivas hårdare för att begränsa de stora bolagens monopolmakt; en punkt där det finns en potentiell konsensus mellan den första generationens nyliberaler och socialdemokrater.

För det andra behöver många marknader reglering. Nyliberalismen har en kluven hållning i denna fråga. Å ena sidan är avreglering, "att minska byråkratin", "att befria företagen från statliga pålagor", huvudparoller för den nyliberala politiken. Å andra sidan är statlig tillsyn ofta nyliberalismens alternativ till socialdemokratins offentliga sektor. Nästan alltid när en tidigare offentligt driven verksamhet privatiseras inrättas en statlig tillsynsmyndighet parallellt, därför att dessa verksamheter vanligen förblir monopol eller oligopol. Syftet med nyliberal tillsyn skiljer sig emellertid från sådan reglering som uppfattas som byråkrati i det att dess aktiviteter begränsas till att försöka få företag att uppföra sig som om de verkade på mer perfekta marknader. Det betyder ofta reglering av priser och aspekter av hur de behandlar sina kunder. Det är en sund utgångspunkt, men det är möjligt att gå längre, dvs. att ta hänsyn till konsumenternas intresse mera brett och inrymma även externaliteter. Detta görs också ibland, till exempel när energibolags fria placering av kraftledningsstolpar begränsas av miljöskäl, eller när de åläggs att informera sina kunder om energieffektivitet, i motsats till deras intresse av att sälja så mycket som möjligt. Men genuina nyliberaler strävar efter att reglering begränsas till att upprätthålla marknadskrafterna, medan socialdemokrater vill lägga viktiga externaliteter till regleringsmyndighetens lista.

En strävan att främja mångfald när det gäller organisatoriska former behöver också ompröva det nu närmast allmänt antagna antagandet att

¹ "Ömsesidiga bolag" är t.ex. försäkringsbolag som försäkringstagarna äger genom sina försäkringar. *Övers.anm.*

kvaliteten på offentliga tjänster automatiskt förbättras om de privatiseras eller läggs ut på externa utförare. Men det har ett korn av sanning bara när det handlar om marknader med verklig konkurrens, och så är inte fallet när det gäller privatisering av utförande av offentliga tjänster. Privatisering eller *outsourcing* av offentliga tjänster bör bara prövas när det finns tydliga fördelar av valmöjligheter för de slutliga användarna. De kostnader som hänger samman med nära förbindelser mellan höga offentliga tjänstemän och företag förbrukar en del av andra vinster man kan tänka sig av privatisering eller *outsourcing* utan konkurrens. Om politiken vill att de offentliga tjänsterna ska dra fördelar av effektivitetsförbättringar i privat sektor är det bättre att rekrytera chefer från näringslivet än lägga ut verksamhet. Om man vill få privatfinansiering av infrastrukturprojekt är det bättre att utge obligationer än att privatisera. Om man vill konkurrensutsätta utförandet av offentliga tjänster är det ofta möjligt att organisera detta mellan enheter inom den offentliga sektorn.

Det finns också ett mer djupgående argument här. I sin skarpa kritik av ekonomiska idéers dominans över mänskligt liv i boken *Homo Economicus* argumenterar Daniel Cohen (2012) för att några av de mest efterfrågade nyttigheterna i det postindustriella samhället, som utbildning, sjuk- och hälsovård och en del tillämpningar av informationsteknik, vare sig är beroende av marknaden för effektiv leverans eller handhas särskilt fördelaktigt av marknaden. Det är visserligen ett faktum att regeringar har tagit extraordinära steg för att pådyvla skolor, universitet, sjukhus och annan hälsovård en företagsmässig marknadsmodell som saknar historisk prevalens på dessa områden – och som det inte är enkelt att få att passa till verksamheterna. Liknande akrobatik har utövats för att skapa en artificiell knapphet för kultur- och informationsprodukter som annars skulle kunna göras kostnadsfritt tillgängliga på Internet. Som den enda av de politiska huvudkrafterna som inte fullständigt har övergivit sig åt den nyliberala företagsmodellen är det socialdemokraternas uppgift att pröva både nya och traditionella former för tillhandahållande av tjänster av dessa slag.

Sammanfattningsvis bör inte den allmänna framstöten för marknadslösningar mötas av principiella invändningar, men ett skarpt öga bör skärskåda marknadens allehanda brister och olämpligheter - och de skador dessa ibland vållar. Dessa skador, som kan drabba kunder, arbetare eller tredjeparter vilka berörs av externaliteter som t.ex. miljöförstöring, förser oss med mycket av innehåll till det 21:a århundradets politik. Grupper som blir negativt berörda vänder sig naturligt till politiken för förbättring. Man kan inte utgå ifrån att dessa alltid kommer att ha en marknadskritisk hållning, men socialdemokraterna är väl positionerade att driva en god sak bland dem. Vad som konstituerar "en god sak" kan inte vara bestämt *a priori*, på förhand; för att komma fram till det behövs det politisk debatt och kamp. Poängen är att om alla utom övertygade nyliberaler lämnar fältet där dessa frågor faktiskt befinner sig så kommer inte sådana debatter och strider till stånd. På senare år har detta blivit en värdefull arena där kampanjgrupper

har identifierat frågor som utnyttjande av tvångs- och barnarbete i transnationella företags leverantörskedjor, användning av hälsoskadliga ingredienser och förbrukning av naturresurser i den kommersiella livsmedelstillverkningen, och ett vitt spektrum av andra miljöfrågor. På detta nya politiska fält finns kampanjer som inte ifrågasätter marknadsekonomin som sådan men riktas direkt mot företag, ibland med åsidosättande av den traditionella politiska sfären och dess partier – och den reser viktiga etiska frågor.

Välfärdspolitik och beskattning

Välfärdsstaten har blivit ett stackars offer för nyliberal propaganda, och några socialdemokrater har intagit en "jag med"-position hellre än att utmana hegemonin. Snarare än att vara en uppsättning medborgerliga rättigheter i en nationell gemensamhet som bryr sig om oss i svårigheter och svaghet, framställs välfärdsstaten som en inrättning för att överföra pengar från dem som arbetar till dem som inte vill, föregivande sjukdom, eller som kommer hit som immigranter bara för att ansluta sig till ledighetskommittén. Socialdemokratiska politiker kan aldrig vinna en tävling med den politiska högern om det gäller att stappla så många som möjligt av välfärdsstaten orsakade "störningar" på hög – snarare bör de engagera sig i att visa hur många av oss och våra nära som kan bli offer för ekonomiska svängningar och andra olyckor i livet, och från tid till annan komma i behov av välfärdsstatens tjänster.

Ännu bättre - men lika utmanande mot den nyliberala stereotypen - är att gripa sig an uppgiften att omforma den nuvarande välfärdsstaten till en social investerings-välfärdsstat (se Bonoli 2007, Esping-Andersen et al. 2003, Hemerijick 2013, Morel et al. 2012 samt Vandenbroucke et al. 2011).² Detta kan bli ett avgörande politiskt landmärke för socialdemokratin – under förutsättning att det förenas med den lika viktiga inriktningen att tillhandahålla god inkomstförsäkring för perioder av arbetslöshet för att löntagarna ska acceptera riskerna och vara öppna för arbetsmarknadens förändringar - vilket knyter samman dess historiska rötter med vad som krävs av en modern agenda. Familjepolitiken spelar en avgörande roll för en social investeringsstrategi. Ansatsen inkluderar även infrastruktursatsningar, sådana som är direkt relaterade till nuvarande produktiva behov (t.ex. fysiska kommunikationer); sådana som utgör delar av entreprenörstatens uppgifter, som bör vara mera djärva och risktagande än det mesta av den privata sektorns aktiviteter (som forsknings och utvecklingsinsatser); och sådana som förbättrar den urbana livsmiljön.

² Se även Nilsson, A. & Nyström, Ö., "Jämlikhetsnormen", Göteborg: Tankeverksamheten/ABF 2012. Övers.anm.

Nyckeltemat här är en stark offentlig sektor som kan medla med marknaderna, få dem att fungera väl och utvecklas - och samtidigt skydda medborgarna mot den sönderslitning de kan orsaka. Här finns uppenbara uppgifter för arbetsmarknadspolitiken, men också för andra politiska fält - till exempel regional ekonomisk utveckling. Det är en nivå för ekonomisk politik som ökar i betydelse när städer och regioner söker vägar att attrahera företag och andra organisationer som kan erbjuda sysselsättning och ekonomisk aktivitet i den nya globala ekonomin. Avindustrialiseringen har fört med sig kriser för regioner som tidigare dominerades av enstaka industrier. Att svara mot detta med nya lösningar är ett nyckelområde för politiken, att förstärka den infrastrukturella kapaciteten och tillgången till yrkeskunskaper. Det finns emellertid här, som på andra områden, en stark tendens för en nyliberal näringslivsinriktning. Regionala utvecklingsmyndigheter odlar nära relationer med ett litet antal storföretag som kanske kan fås att öppna en fabrik, ett affärscentrum eller någon annan anläggning. Den lokala företagsamheten, det civila samhället och fackföreningar tenderar att hållas utanför. Som en följd stagnerar den lokalt baserade entreprenörskapaciteten och regionen blir beroende av ett fåtal storföretag vilka dikterar villkoren för de lokala myndigheterna - och det urbana centrat domineras av samma stora butikskedjor som överallt annars.

Välfärdspolitik och andra offentliga åtaganden måste med nödvändighet finansieras med skatter; kronisk offentlig skuldsättning är inget alternativ. Detta uppfattas ofta som en betydande politisk sårbarhet för socialdemokratin. Om valen blir auktioner i skattesänkningar har nyliberala partier alltid ett säkert försprång. Skatterevolter har förutspåtts åtminstone sedan 1970-talet när kritiker först började proklamera att de nordiska välfärdsstaterna hade nått gränsen för skattebetalarnas tolerans. Fyrtio år senare har fortfarande de nordiska och ytterligare några nordvästliga europeiska länder skattenivåer som är avsevärt högre än i Förenta staterna. Det är naturligtvis inte möjligt eller önskvärt att ha ständigt stigande skatter; man behöver landa på en plata; men försök att fastställa var den maximala skattenivån som befolkningar accepterar finns har inte varit framgångsrika, huvudsakligen för att den nationella politiken varierar mycket. En viktig variabel är den uppfattade effektiviteten för den offentliga tjänstesektorn och att många medborgare litar på att deras skattepengar används på ett sätt som de finner värdefullt. Det understryker betydelsen av att säkerställa effektivitet, såväl som att tillförlitligt tillhandahålla tjänster befolkningen uppskattar.

Det finns därtill behov av att restaurera eller etablera starka fackföreningar och andra former av löntagarrepresentation med hög täckningsgrad i hela arbetskraften, med ett förhållningssätt gentemot medlemmarna som svarar mot de allt mer utbredda otrygga villkoren i arbetslivet. Facken behöver en institutionell ram som gör att de kan arbeta i medvind av marknadskrafterna och inte mot dem. Att säkerställa detta är en huvuduppgift såväl för socialdemokrater i regeringsställning som för en bredare tillvänster-

om-mitten-rörelse. Det behövs en aktiv regeringspolitik för att avvärja hot arbetsgivare kan resa, i synnerhet i den privata tjänstesektorn, för att hindra att löntagarna organiserar sig och för att handikappa fackligt arbete i allmänhet. Men ingen önskar en statsberoende fackföreningsrörelse; så detta är ett upprop till utbredda gräsrotsaktiviteter. Det gäller i synnerhet tidsbegränsat anställda och arbetare i olika typer av falsk egen företagssamhet. Fackföreningar negligerar ibland deras utsatta läge, men traditionella former för medlemskap är inte alltid tillämpliga. De nya sociala missförhållandena i arbetslivet behöver till en del adresseras av politiken, vid sidan av frågor om rimlig levnadsnivå och tillgång till offentliga tjänster. Missförhållandena beror inte på personliga problem och tillkortakommanden utan på dålig organisation av arbete - på orimligt och hänsynslöst företagande. Det handlar därmed om frågor som faller under allmänt intresse.

Transnationell politik

Svårast av allt, men i högsta grad viktigt, är att föra in en diskussion om inriktningar för politisk ledning och styrning, inkluderande skatter, på europeisk och global nivå i den demokratiska debattens centrum. Den nationella nivån är inte adekvat för att åstadkomma reglering av den globala ekonomin. Krisen, vilken borde göra behovet av handling på internationell nivå skriande uppenbart, har haft motsatt effekt för många i den politiska vänstern. Det är till en del en panikreaktion på *'se sauve qui peut'*, var och en för sig själv, som man kan vänta sig i en kris, även om panik inte tjänar någons intressen. I Europa är det delvis ett svar på den extrema nyliberalismen i EU:s reaktion på krisen i södra Europa. Socialdemokrater både där och i norra Europa har börjat argumentera för att de behöver mer autonomi från Bryssel för att ha en chans att utveckla en socialdemokratisk politik mot krisen. Men autonomi från EU ger inte autonomi från de globala finansmarknaderna, aktivistfonder och kreditvärderingsinstitut, de främsta pådrivarna för nyliberal politik - om man inte samtidigt slår in på ett protektionistiskt spår, vilket är vad en del inom vänstern i Grekland och på andra håll börjar förorda. Detta måste motstås. Socialdemokrati har aldrig blomstrat i protektionistiska ekonomier, vilka domineras av politiskt gynnade näringslivseliter och/eller av diktatoriska statliga byråkratier. Men för att den väsentligen nyliberala frihandelsmiljön ska vara förenlig med socialdemokrati måste den också inrymma medel för att hantera marknadsmisslyckanden, negativa externaliteter och allmänna nyttigheter - på den nivå där frihandeln verkar. Idag betyder det världen. Det betyder inte att världen måste bli föremål för en enhetlig socialdemokratisk regim, men det behöver finnas medel som till en viss grad åstadkommer en global reglering. Sådana medel finns också, men de är svaga idag. Utmaningen för socialdemokraterna är att stärka dem. För aktivister i civila kampanjer mot rovdraft av

arbetare i globala underleverantörskedjor, eller skatteflykt, är detta redan ett viktigt fält för handling. Svagheten finns i politiska partier. Dessa behöver förändra sin retorik till en stolthet i ansträngningar att nå mål tillsammans med andra länder, inte i nationell separatism. Det gäller i synnerhet på EU-nivå där så mycket kan och behöver göras för att bekämpa den nuvarande nyliberala hegemonin.

Grund för optimism

Det är lätt att argumentera för att denna nya socialdemokratiska agenda är orealistisk. Nyliberalismen behåller ännu både sin ideologiska hegemoni och dess faktiska makt i form av rikedomar i storföretagssektorn och oreglerade finansiella marknader. Mot det ställer jag socialdemokratiska partier med krympande väljarbaser och likaledes allt svagare fackföreningar samt en brokig blandning av miljöaktivister och kampanjmakare mot den transnationella storföretagsamheten. Men defaitism är bara en annan aspekt av den nyliberala hegemonin. Det är väsentligt att övervinna denna och ta nyliberalismens många svagheter i betraktelse.

Omfattningen av dess ideologiska dominans överdrivs ofta. Det finns inte i någonstans i den demokratiska världen något större parti som grundar sin framgång på enbart nyliberala idéer. Partier som gör det, till exempel de tyska Fridemokraterna eller de nederländska Liberalerna, är små. De som synes både stora och nyliberala blandar alltid nyliberalismen med andra ingredienser som egentligen är oförenliga med den, men som gör partiet mer populärt än vad en enbart nyliberal agenda skulle ha gjort. Kristdemokratiska partier och de amerikanska Republikanerna blandar nyliberalismen med värden baserade på religion, tradition och samhällsanda, som inte är förenliga med marknadens företrädare som enda värdekälla. Mer sekulära konservativa partier appellerar också till traditionalism och nationalism. (som i Storbritannien). Om det brittiska "Nya arbetarpartiet" under Cameron, *New Democrats* i Förenta staterna och de skandinaviska borgerliga partierna räknas som nyliberala, så har de uppnått politisk styrka enbart genom att kombinera nyliberalism med socialdemokratiska element.

En renodlad nyliberal doktrin är för intellektualistisk för att kunna mobilisera massorna. Den kan populariseras med paroller om individuell frihet, men det är bara halva historien om marknaden. Den andra halvan handlar om disciplin och begränsningar: marknaden tillåter oss att tillfredsställa våra individuella behov bara i så måtto vi kan göra det på marknadens villkor. Nationalekonomi brukade en gång kallas 'den dystra vetenskapen' därför att den lärde läxan om knapphet och begränsningar – "valfriheten" som tvånget att avstå från något för att kunna få något annat. En del av nyliberalismens ideologiska triumf har varit att förflytta allt ljus från denna sida av bilden till att betona valfriheten enbart i betydelsen att man får något. Men begräns-

ningarna i vad marknaden i realiteten kan ge oss kan inte döljas, och marknadshyllande, nyliberala idéer måste alltid förenas med andra ingredienser som vi såg ovan.

Socialdemokratin kombinerar på liknande sätt acceptans för marknader med en beredskap att reglera och avstyra dess effekter när de hotar att förstöra brett omfattade värden och mål. Om det finns en spridd hegemonisk ideologi runt nyliberalismen så är det inte runt dess kompromisslösa rena form, utan runt en övervägd och balanserad korrektion av denna. Nyligen inträffade förskjutningar i synsättet på marknader av IMF, OECD och Världsbanken ingår i en sådan process av balanserad korrektion – en process som nu har fått ny styrka av kraschen till följd av den globala finansiella sektorns sätt att fungera, vilket har varit det hittills tydligaste uttrycket för nyliberalism. *'Att ha marknaden som tjänare, ja; som härskare, nej!'* erbjuder en kraftfull retorisk bas och en rik och lovande politisk agenda. Med detta behöver inte socialdemokraterna vara rädda för att enbart ge röst åt impopulära minoritetsintressen. Tvärtom står de stabilt i centrum för opinionen och de politiska realiteterna.

Referenser

- Bonoli, G. (2007) "Time Matters: Postindustrialization, New Social Risks, and Welfare State Adaption in Advanced Industrial Democracies, *Comparative Political Studies*, 40, 5
- Cohen, D. (2012) *Homo economicus*, Paris: Seuil; på engelska 2013 Cambridge: Polity Press
- Esping-Andersen, G. et al. (2003) *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press
- Giddens, A. (1998) *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Cambridge: Polity Press
- Hemerijck, A. (2012) *Changing Welfare States*, Oxford: Oxford University Press
- Knight, F.H. (1921) *Risk, Uncertainty and Profit*, Boston MA: Houghton Mifflin
- Morel, N. et al. (2012) *Towards a Social Investment Welfare State?* Bristol: Policy Press
- OECD (1994) *The Jobs Study*, Paris: OECD
- OECD (2006) *Boosting Jobs and Incomes. Policy Lessons from Reassessing the OECD*, Paris: OECD
- OECD (2011) *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, Paris: OECD
- Stiglitz, J. (2002) *Globalization and Its Discontents*, London: W.W. North
- Stiglitz, J. ((2012) *The Prize on Inequality*, London: Allen Lane
- Wilks, S. (2013) *The Political Power of the Business Corporation*, Cheltenham: Edward Elgar

Utgivna rapporter

- ▶ Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ny strategi för jämlikhet* (sept. 2011)
- ▶ Anna Johansson, *Obligatorisk valfrihet? – Nej tack!* (okt. 2011)
- ▶ Gösta Esping-Andersen, *Att investera i barn och utjämma livschanser* (nov. 2011)
- ▶ Sofia Jonsson, *Trafficking i Europa* (jan. 2012)
- ▶ Erik Bengtsson, *Varför är fackföreningsrörelsen så svag i USA?* (jan. 2012)
- ▶ Johan Lönnroth, *Fragment av en hegeliansk historieskrivning över nationalekonomin från svensk horisont* (febr. 2012)
- ▶ Roland Kadefors, *Jobba till 75? Om ålder, arbete och pensionering* (mars 2012)
- ▶ Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Ungdomsarbetslöshet i Sverige och Leerwerkpflicht i Nederländerna* (april 2012)
- ▶ Anna-Lena Lodenius & Mats Wingborg, *Arbetarrörelsen och hotet från högerpopulisterna* (april 2012)
- ▶ Erik Bengtsson, Jack Rolka och Fredrik Stähle, *Arbetsmiljörapport* (maj 2012)
- ▶ David Ljung, *Nya tider – nya jobb. Utmaningar och utvecklingsvägar i jobbpolitiken* (juni 2012)
- ▶ Kerstin Littke, *Förutsättningar för framtidens livslånga lärande i Sverige* (juni 2012)
- ▶ Anders Nilsson, *Underbara dagar framför oss. Om sociala investeringsstrategier med barnperspektiv* (Storstadsrapport för Almedalen på uppdrag av Arbetarekommunerna i Stockholm, Göteborg och Malmö, juli 2012)
- ▶ Christer Thörnqvist & Charles Woolfson, *Upphandlingar och nerköp. Om lagstadgad social dumpning i byggbranschen* (sept. 2012)
- ▶ Anna Johansson & Johan Büser, *Ett förslag till socialdemokratisk handlingslinje mot riskkapitalister i välfärden* (okt. 2012)
- ▶ David Ljung, *Är vi smarta nog för de nya jobben?* (nov. 2012)
- ▶ Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Dags att skrota "Full sysselsättning"?* (nov. 2012)
- ▶ Anders Nilsson, *Nystartzoner – möjligheter, hot eller retoriskt slag i luften?* (nov 2012)
- ▶ Delvin Arsan, Tor Gustafsson och Stig-Björn Ljunggren, *Gläntan i skogen – om socialdemokratins utmaningar i en ny tid* (dec. 2012)
- ▶ Erik Bengtsson, Sören Mannheimer, Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Att skifta överskottet i bytesbalansen till inhemska investeringar* (jan 2013)

- ▶ Ingvar Johansson, *Välfärdskapitalism med jämlikhetsnorm* (febr. 2013)
- ▶ Gösta Esping-Andersen, *Jämlikhet med en lycklig bourgeoisie. Den socialdemokratiska vägen till jämlikhet* (mars 2013)
- ▶ David Ljung, *Har vi råd att inte satsa mer på ökad jämställdhet?* (mars 2013)
- ▶ Lars Ag, Bo Elmgren, Helmuth Föll, Sune Gidgård & Stig Lahti, *Arbetsförsäkring åt alla!* (april 2013)
- ▶ Paul S. Adler, *Det dynamiska förhållandet mellan kodifierad och icke-kodifierad kunskap* (april 2013)
- ▶ Anders Nilsson, *Att förstå världen* (juli 2013)
- ▶ Sandrine Bony m.fl., *Koldioxid och klimat: perspektiv på en vetenskaplig bedömning* (aug. 2013)
- ▶ Erik Bengtsson, Jack Rolka & Fredrik Stähle, *Organisera eller rekrytera? En rapport om facklig förnyelse* (sept. 2013)
- ▶ David Ljung, *Kina – risk eller räddning för jobben i Sverige och Europa?* (nov. 2013)
- ▶ Anna Johansson m.fl., *Tre texter om skolan* (dec. 2013)
- ▶ Sheri Berman, *Socialdemokratin och skapelsen av allmänintresset* (jan. 2014)
- ▶ David Ljung, *Vad kan vi vinna på att göra de sjuka jobben friska?* (mars 2014)
- ▶ Johan Lönnroth & Jimmy Sand, *Den svenska vänsterns historia* (april 2014)
- ▶ Anders Nilsson & Örjan Nyström, *Den polytekniska bildningstraditionen och den tredje industriella revolutionen* (maj 2014)

Rapporterna finns att ladda ner kostnadsfritt i pdf-format från: www.tankeverksamheten.se. Skicka din e-postadress till redaktion@tankeverksamheten.se får du utan kostnad kommande rapporter i din e-postlåda

- ▶ TANKEVERKSAMHETEN/ABF HAR ÄVEN GIVIT UT BOKEN *Jämlikhetsnormen* av Anders Nilsson och Örjan Nyström (sept. 2012)

Cirkapris 249 kr. Finns att beställa från bl.a. AdLibris och Bokus på nätet. Organisationer inom arbetarrörelsen och folkbildningen erbjuds rabattpris om 169 kr vid beställning av minst fem exemplar direkt från Tankeverksamheten. Gratis studiehandledning finns på hemsidan.

Nyliberalismens dominans har drivit den europeiska Socialdemokratin till en defensiv position. Det bör vara enkelt att undkomma den, menar Colin Crouch, professor emeritus vid University of Warwick och knuten till Max Planck Institutet för samhällsforskning i Köln. Efter en period av ökad roll för marknaden med positiva och negativa följder är ingen annan politisk kraft bättre positionerad än Socialdemokratin att på en och samma gång bejaka marknadsekonomin och ta itu med dess tillkortakommanden.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-36-4